

נייר עמדה בעניין הצעת חוק שיפוט בתי דין רבניים (בוררות) התשע"ה- 2015,

פ 1370/20

לקראת הדיון הקבוע בוועדת חוקה ביום 14.11.7 מובאת בזה עמדת המרכז הרפורמי לדת ומדינה ועמדת האגודה לזכויות האזרח בעניין הצעת החוק האמורה:

עיקרי הדברים

- הצעת החוק מעניקה סמכות שיפוט מקבילה לבתי הדין לזו של בתי המשפט האזרחיים, כך שבתי הדין יוכלו לפסוק בעניינים אזרחיים לפי דין תורה.
- הצעת החוק מיותרת שכן כיום מכיר החוק הישראלי בתוקפם של הליכי בוררות, גם על פי דין תורה בפני בתי דין פרטיים ובתי דין לממונות של המועצות הדתיות.
- הצעת החוק מזיקה שכן הסמכת בית דין דתי כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים, תייצר מערכת משפטית מקבילה שתפגע אנושות במערכת בתי המשפט, הואיל ויווצר מירוץ סמכויות ועלולות להינתן פסיקות סותרות באותו עניין. הצעת החוק אף נותנת גושפנקא למוסד "כתב הסירוב" הפסול.
- פסיקת בתי הדין נגועה בהפליה כלפי נשים. הרחבת סמכות בתי הדין אך תעמיק הפליה זו ותחיל אותה על תחומים נוספים, באופן סותר את עקרונות היסוד של שוויון וכבוד.
- החוק אינו חל על ענייני המעמד האישי, אך הוא יכול לחול על עניינים הקשורים לאכיפת הסכם גירושין ולכן עלול להוות פתח לסחטנות בהליכי גירושין.
- דרישת ההסכמה של שני הצדדים אינה רלבנטית כאשר מדובר על צדדים בעלי כח מיקוח שונה, כגון עובד ומעביד, או ענייני חוזים אחידים. ההסכמה אף יכולה להינתן כהסכמה כללית למפרע ולכן היא לא תהיה הסכמה חופשית.
- החוק מסמיך את בתי הדין לדון גם במקרה שבו אחד הצדדים אינו בן עדתו הדתית של בית הדין וזאת באופן תקדימי בשיטת המשפט הישראלית.

פירוט הדברים

הפגיעה במערכת המשפט

1. הצעת החוק עתידה להרחיב באופן משמעותי את סמכויותיהם של בתי הדין הרבניים בישראל, באופן שעלול להביא לפגיעה קשה במערכת המשפט, המהווה יסוד מוסד של שיטתנו הדמוקרטית.
2. הצעת החוק מעניקה לבתי הדין הרבניים סמכות שיפוט מקבילה לזו של בתי המשפט האזרחיים, ובמסגרתה הם יוכלו לפסוק בעניינים אזרחיים לפי דין תורה. הצעת החוק, מדרדרת את מעמדו של הדין האזרחי, הנקבע על ידי הרשות המחוקקת, תוך שיח מתמיד עם הרשות השופטת, והופכת אותו מ"דרך המלך" של המשפט הישראלי, לאופציה אחת אשר שבצדה - הדין הדתי ההלכתי.
3. במציאות בה בתי הדין הרבניים פועלים לא אחת באופן גלוי בניגוד להוראות הדין האזרחי ולעקרונות מהותיים כגון עקרון השוויון, הרי שקביעה כי הללו מוסמכים לדון בכל עניין אזרחי בבוררות, מהווה פגיעה אנושה במערכת המשפט ובזכויות של כל מי שמבקש להתדיין במסגרתה. בבתי הדין הרבניים יושבים דיינים גברים בלבד, הדנים לפי דין תורה. עקרונות היסוד של שוויון, כבוד וחופש דת אינם עקרונות מחייבים עבורם ולכן יש חשש כבד לפגיעה בזכויות המתדיינים והמתדיינות בבתי דין אלה.
4. לא זו אף זו, בהליך בוררות על פי חוק הבוררות התשכ"ח-1968 אין זכות ערעור כמו בהליך משפטי רגיל. ולכן הפגיעה בצדדים שהסכימו להליך בוררות על פי דין תורה תהיה אף רבה יותר, בהיעדר יכולת להפוך את פסק הדין שניתן בערכאה גבוהה יותר.
5. הסמכת בתי דין דתיים כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים והסמכתם כמערכת שיפוט מקבילה עלולה ליצור "מרוצי סמכויות" בין מערכת בתי המשפט לבתי הדין הדתיים. בכל סכסוך בין צדדים בעניין אזרחי ינסה אחד הצדדים שיחשוב שהדין הדתי מיטיב עמו לגרור את הצד השני לבית הדין הדתי. כך יכול להיווצר מצב בו יינתנו פסיקות שונות בערכאות שונות בעניינים אזרחיים. זכויותו של מתדיין ייקבעו לפי הערכאה בה עניינו ידון. זהו מצב בלתי תקין במדינה המבקשת לשמור על משטר חוקי אחיד ושוויוני לכל אזרחי המדינה.
6. סעיף 3(ג) להצעה קובע כי כשאחד מהצדדים אינו מסכים לבוררות על ידי בית הדין, בית הדין יודיע לצדדים שהסכימו "ורשאי הוא לתת להם היתר בית דין על פי הדין הדתי להגיש את תביעתם לערכאה האזרחית." בכך יש כדי למסד את מוסד כתב הסירוב ולתת לו גושפנקא חוקית מפורשת, באופן שמקעקע את סמכותו של בית המשפט האזרחי.

הפגיעה בזכויות נשים

7. פסיקת בתי הדין הדתיים ובכללם בתי הדין הרבניים, אשר עיקר מטרת החוק מכוונת אליהם, נגועה בהפליה מובהקת כלפי נשים. הדבר ניכר במצבן של העגונות ומסורבות הגט אשר בתי הדין הרבניים אינם עושים די למצוא פיתרון למצוקתן.
8. קיים חשש כי בחסות הצעת החוק ירחיב בית הדין את סמכותו על עניינים אזרחיים הנלווים לגירושין ובכך תתרחב ההפליה נגד נשים גם בתחום דיני המשפחה. כמו כן, הפליה זו עלולה לתת את ביטויה גם בפסקי דין בעניינים אזרחיים אשר יבואו בפני בית הדין.
9. במציאות בה מעמדן של נשים המתדיינות בפני בתי הדין הרבניים הוא בעייתי ביותר, אישור הצעת החוק רק יעמיק את הפגיעה בזכויות נשים, באופן שאינו עולה בקנה אחד עם עקרונות היסוד של שוויון וכבוד.

העדר צורך בהצעת החוק

10. שיטת המשפט הישראלית מכירה ביכולתם של צדדים מתדיינים להעביר את הדיון בעניינם למסלול של בוררות. לרשות החפצים כי ענייניהם יפסקו על פי דין תורה, עומדות אפשרויות מגוונות, חלקן במסגרת גורמים פרטיים המפעילים בתי דין תורניים, וחלקן במסגרת המועצות הדתיות, המפעילות בתי דין לממונות.
11. החוק הישראלי מכיר אפוא בתוקפם של הליכי בוררות, גם על פי דין תורה. על כן, אין צורך בהסמכת בית דין דתי כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים, עניין אשר אינו משרת תכלית שלא ניתן להשיגה כיום באמצעים אחרים וסבירים יותר ואשר יש בו כדי לייצר מערכת משפטית מקבילה המטשטשת את בכורתו של חוק הכנסת.

הפגמים בדרישת ההסכמה

12. **אופן מתן ההסכמה:** בסעיף 2 (1) להצעה מוצע כי על מנת שלבתי דין דתיים תהא סמכות שיפוט בעניין אזרחי על הצדדים לתת על כך את הסכמתם בכתב. אולם, בהצעת החוק אין התייחסות לאופן מתן ההסכמה, וכך יכול להיווצר מצב בו צד נתן את הסכמתו מבלי להבין את משמעות ההסכמה זו ותוצאותיה – ובפרט שההסכמה זו משמעה שהעניין יפסק על פי הדין הדתי ולא על פי הוראות הדין האזרחי. ברי כי אין בהסכמה כללית בכדי להבטיח שאדם הינו מודע לכל ההשלכות המשפטיות של ההסכמתו.

13. **מועד מתן ההסכמה:** בהצעת החוק אין התייחסות למועד מתן ההסכמה. ההצעה מאפשרת אפילו מתן הסכמה גורפת במסגרת כל הסכם אזרחי לסמכות שיפוט של בית הדין הרבני – גם אם מדובר בהסכם שנחתם לפני חקיקתו של החוק! לא יעלה על הדעת כי הסכמה שכזו תהווה הסכמה מספקת. על הסכמת הצדדים להיות מאוחרת להיווצרות העילה בגינה מוגשת התביעה ולא הסכמה כללית למפרע.

14. הצעת החוק אמנם מוציאה מתחולתה עניינים הניתנים לכריכה במסגרת תביעת גירושין וענייני מעמד אישי אחרים, אולם היא יכולה לחול על עניינים הקשורים בהסכם גירושין, וכיוון שלא ברור מתי אמורה להינתן ההסכמה לסמכות בית הדין, נוצר פתח לסחטנות שיכולה להיווצר גם במסגרת הליכי גירושין.

15. **מצבים בהם יש חשש להסכמה שאינה חופשית:** הצעת החוק אינה מסייגת את סמכותם של בתי הדין הרבניים לדון בעניינים אזרחיים במצבים בהם הסכמת הצדדים הנוגעים בדבר אינה יכולה להיחשב כהסכמה חופשית או כהסכמה מתוך גמירות דעת מלאה, למשל, בעניינים הנוגעים ליחסי עובד ומעביד, לתובענות שעילתן בחוזים אחידים, או בכל מקרה שבו הסכמה עלולה להינתן תחת לחץ וכפייה, איומים, או חוסר הבנה של משמעות ההסכמה ותוצאותיה. במקרים כאלה, יחסי הכוחות בין הצדדים אינם שקולים, ולכן יכול להיווצר לחץ על הצד החלש להסכים לשיפוט בבית הדין הרבני. מקרים אלה ודאי לא יכולים להיות נתונים לסמכות בית הדין.

סמכות של מי שאינו יהודי להתדיין בפני בית הדין

16. על פי הצעת החוק, בתי הדין הרבניים יוכלו לדון בעניינים אזרחיים הנתונים במחלוקת בין מתדיינים יהודים ובין מתדיינים שאינם יהודים. הסמכה זו של בית דין דתי לדון בעניינים של בעלי דין שאינם משתייכים לעדתו הדתית, הינה צעד חסר תקדים בתולדות שיטת המשפט הישראלית. אדם שאינו יהודי אינו מודע לכל ההשלכות של התדיינות על פי דין תורה ובוודאי שאל מול צד שהינו יהודי, המדובר בהליך שאינו שיוויוני בין הצדדים. באופן כללי אין זה ראוי שבית דין דתי של עדה אחת יפסוק על פי הדין הדתי אדם מעדה דתית אחרת.

17. **לאור הפגמים הקשים שנמנו לעיל, אנו סבורים שמדובר בהצעה מזיקה ומסוכנת הפוגעת בעקרונות היסוד של מערכת המשפט בישראל.**